

Het huis van Thorbecke stort in!

Door Drs. Maurice de Hond

Bij het lezen van Geert Mak's boek over de geschiedenis van de 20^e eeuw "In Europa" viel me een bepaald patroon op: Gebeurtenissen, die achteraf als historische momenten van de 20^e eeuw worden erkend, werden doorgaans op het moment dat ze gebeurden, niet als zodanig herkend. Pas door datgene dat er in de jaren daarop gebeurde, kregen ze een prominente positie in de geschiedenis. Neem bij voorbeeld de moord op de Oostenrijkse troonopvolger en zijn vrouw, in Sarajevo in de zomer van 1914. Weinigen zagen dat op dat moment als de start van de Eerste Wereldoorlog. Die belangrijke gebeurtenissen kwamen, achteraf gezien, echter nooit zo maar uit de lucht vallen, maar ze vielen altijd binnen de context van de ontwikkelingen op sociaal, economisch en politiek terrein. Het boek van Mak geeft daar vele voorbeelden van.

Hoe zou de achterkleinzoon van Geert Mak, als hij rond de volgende eeuwwisseling de eeuw van zijn vader beschrijft, het begin van die 21^e eeuw duiden? Welke betekenis hebben de huidige gebeurtenissen, in dat toekomstig historische perspectief? Denk aan 9/11, de oorlog in Irak, of -op Nederlandse schaal- de moorden op Fortuyn en Van Gogh. Welke ervan zullen vrijwel vergeten zijn en welke worden gezien als een historisch moment, wellicht zelfs een keerpunt in de geschiedenis?

Als ik me vooralsnog beperk tot Nederland dan ben ik ervan overtuigd, dat de opkomst en dood van Fortuyn, alsmede de moord op Van Gogh, in de toekomst geplaatst zullen worden binnen een veel grotere trend: de crisis van het uit 1848 stammende democratisch systeem. En het zou me niets verbazen, als dat systeem in de komende tien jaar ingrijpend verandert; goedschiks of –en die kans acht ik groter- kwaadschiks.

Einde van tijdperken

De geschiedenis kan ons helpen om goed te beseffen wat er momenteel aan de hand is. Grote veranderingen kunnen geplaatst worden binnen belangrijke sociaal-economische en technologische veranderingen van hun tijd. In retrospectief herkennen we daarbij telkens terugkerende patronen. Zoals dat dergelijke ontwikkelingen nimmer door de machthebbers van dat moment worden onderkend of door hen zelfs worden gebagatelliseerd. Zij vertrouwen blind op de middelen, die tot dan toe wel gewerkt hebben -zoals vaak militaire kracht- om de status quo te kunnen handhaven. Zij zagen niet dat hun machtsbasis steeds verder werd uitgehold door de kracht van de maatschappelijke stroming.

En dat leidde niet zelden tot uitbarstingen. Een revolutie, een oorlog -fases van vernietiging en wederopbouw- waren dan nodig voor een nieuw evenwicht met nieuwe machthebbers, of dwongen nieuwe inzichten af bij oude. De Franse Revolutie is daar een spectaculair voorbeeld van, maar ook laat de geschiedenis van Rusland tussen 1880 en nu vele varianten zien van hetgeen bedoeld wordt.

Vaak verloren de machthebbers abrupt de macht (en doorgaans ook hun leven), maar de geschiedenis kent ook vele voorbeelden waarin machthebbers hun machtsstelsel, voordat zij hun macht volledig dreigden te verliezen, zo aanpasten dat ze een deel van die macht konden behouden. Een mooi voorbeeld hiervan is de wijze waarop Nederland in 1848 een ingrijpende systeemverandering doormaakte. In Parijs en Berlijn waren er grote volksoptstanden aan de gang. Koning Willem II (Nederland was pas ruim 30 jaar een monarchie!) was bevreesd dat die naar Nederland zouden overslaan en hij de macht zou verliezen. In maart 1848 gaf Willem II daarom aan een commissie onder leiding van Thorbecke de opdracht om te komen tot voorstellen om de staatsvorm in Nederland te veranderen. Drie weken later was het rapport klaar –overigens vrijwel identiek aan een eerder voorstel van Thorbecke- en nog in hetzelfde jaar werden de voorstellen met kleine wijzigingen (zo voorkwamen de leden van de, tot dan toe door de Koning benoemde Eerste Kamer, dat ze voortaan rechtstreeks door de kiezer gekozen zouden worden, maar door de Provinciale Staten). Het "nieuwe" systeem had echter

nog alle kenmerken van de oude tijd. Het kiesrecht werd alleen verleend aan mannen die voldeden aan eisen van opleiding en inkomen (slechts 15% van de mannen vielen onder die definitie). En degenen die gekozen konden worden, moesten aan nog zwaardere eisen voldoen. Geleidelijk zijn deze criteria in de 19^e eeuw verruimd, en in 1918 is uiteindelijk (met dank aan de Russische Revolutie van eind 1917!) het Algemeen Kiesrecht ingevoerd.

Sindsdien is het systeem in Nederland niet fundamenteel gewijzigd. Er zijn wel wat kleine wijzigingen aangebracht, zoals het verlagen van leeftijden en het afschaffen van de opkomstplicht.

Einde van dit democratische systeem?

Het is interessant om ons 150 jaar oude systeem eens tegen het licht te houden. Werkt het nog steeds goed en is het zo flexibel, dat ingrijpende veranderingen niet nodig zijn? Sluit het nog wel aan op de maatschappelijke en technologische ontwikkelingen? Of loopt Thorbecke's constructie zo langzamerhand op haar einde?

Steeds meer kom ik tot de conclusie dat dit laatste het geval is. En dat veel van de problemen die zich binnen de Nederlandse samenleving aan het afspelen zijn, direct of indirect het gevolg zijn van het steeds sterker uit elkaar lopen van ons politieke- en bestuursstelsel en de eisen die de samenleving er anno 2005 aan stelt. Ik zie veel verschijnselen die daarop wijzen: Nieuwe gemeentelijke partijen, die al vanaf de jaren negentig in grote steden (denk aan Utrecht, Hilversum, Rotterdam), direct de grootste worden. Fortuyn die in mei 2002 zonder tussenkomst van Volkert van der G. landelijk minstens 25% had gaan scoren. Het gebrek aan vertrouwen in de huidige regering, de politiek en alle politieke leiders, die uit peilingen blijkt. Het systeem is volledig uit het lood geslagen.

Wat werden de machthebbers (en daar reken ik de media ook toe) verrast door de slechte uitslagen van de drie regeringspartijen PvdA, VVD en D66 in 2002, terwijl men toch dacht dat Paars het goed gedaan had! Ze herkennen niet welke veenbrand al een tijd aan de gang was en velen meenden na de verkiezingen in 2003, dat de situatie weer was genormaliseerd.

Een veenbrand die gevoed wordt door de kloof tussen politiek en burgers. En aangezien de oorzaak van die kloof niet wordt onderkend, constateer ik dat het optreden van de politici deze kloof inmiddels alleen maar heeft vergroot met alle gevolgen van dien.

Waarom voldeed het systeem lange tijd wel en nu niet meer? En wat is de essentie van het probleem? Ik ben oud genoeg om me de vijftiger jaren nog te herinneren; de periode waarin de verzuiling nog in volle glorie bestond. Het overgrote deel van de bevolking was relatief laag opgeleid. Televisie bestond niet of amper. Politieke leiders kende men vrijwel alleen via de krant of radio. En zij waren duidelijk de aanvoerders van de verschillende zuilen. Hun opvattingen en die van hun kiezers, waren goed in lijn met elkaar, niet in de laatste plaats omdat leiderschap inhield dat de opvatting van de aanvoerder automatisch die van de leden van die zuil werd. Een systeem waarin de politicus een mandaat kreeg van vier jaar en daarbinnen kon doen wat hij vond dat moest gebeuren. De katholieke, was lid van de KRO, las een katholieke krant, stemde KVP en steunde Romme door dik en dun. Op dezelfde manier werd Drees gesteund door de socialisten, die het Vrije Volk las en lid waren van VARA en vakbond. Ik woonde in Amsterdam-West en ik kende persoonlijk mensen die deel uit maakten van ieder van de zuilen, van communisten tot aanhangers van de CHU. Dat waren mensen die zo tussen 1900 en 1930 geboren waren, doorgaans voor hun 15^e van school waren gegaan en –waarschijnlijk mede daardoor– een groot respect hadden voor mensen die wel gestudeerd hadden. Zij hadden een soort blind vertrouwen in “hun” politieke leiders. Het is daarom niet verbazingwekkend dat verschuivingen tussen partijen, van verkiezing tot verkiezing uiterst klein bleven.

Sinds het begin van de zestiger jaren is dit patroon echter doorbroken. Dat kan toegeschreven worden aan het feit dat de naoorlogse generatie gemiddeld veel hoger opgeleid werd dan de vooroorlogse generatie. Maar vooral ook doordat de bevolking door de opkomst van met name televisie steeds beter geïnformeerd werd en de politiek en politici plots van dichtbij konden volgden. Terwijl een groot deel van de vooroorlogse generatie nog wel vrij trouw bleef aan hun oude zuilen was dat bij de naoorlogse generatie niet het geval. Zij vormden door de jaren heen een steeds groter deel van het electoraat en daarom zien we door de jaren heen de verschuivingen tussen de verkiezingen steeds groter worden. In

1977 was het nieuwe record een verschuiving van 10 zetels (PvdA), in 1994 werd dat 20 zetels (CDA) en in 2002 was dat al 26 (LPF). In de gemeente Rotterdam zagen we in 2002 zelfs al een verschuiving van bijna 35% (Leefbaar Rotterdam)!

Nieuwe kiezers met een oud systeem

Het electoraat van 2005 is daardoor totaal anders dan het electoraat van 50 jaar daarvoor. Beduidend hoger opgeleid en met veel meer informatiebronnen tot haar beschikking. De huidige kiezer is meerdimensionaler in zijn overtuigingen geworden. Niet alleen in zijn voorkeuren (bij voorbeeld: leest De Telegraaf, is lid van de KRO en stemt SP), maar ook is hij veel minder voorspelbaar in zijn opvattingen over belangrijke politieke kwesties. Een willekeurige kiezer kan op het ene onderwerp een standpunt innemen dat overeenkomst met dat van de SP en op het andere onderwerp een standpunt innemen dat overeenkomt met dat van de VVD.

Het politieke systeem is echter nog wel identiek aan die van 50 jaar geleden. Kiezers stemmen op een partij. En dat wordt door de politici van de partijen als mandaat gezien om vier jaar lang vrijwel autonoom keuzes te maken binnen het politieke krachtenveld. En desgevraagd wordt door politici aangegeven dat “als dat de kiezer niet bevalt, hij dat bij de volgende verkiezing duidelijk kan maken”. Hoe weinig het oordeel van de kiezer in de tussentijd een rol speelt, werd me recent weer duidelijk toen ik bij lezingen voor diverse fracties in de Tweede Kamer vroeg, of zij bij hun fractieoverleg over belangrijke onderwerpen wel eens gebruik maken van opinieonderzoek onder de eigen kiezers. Dat bleek niet of vrijwel nooit voor te komen. Los van het feit dat men er geen budget voor zei te hebben, leek men het bij interne besluitvorming vooral lastig te vinden om ook nog mee in beschouwing te nemen hoe de kiezers – in feite hun mandaatverstrekkers- over het bewuste onderwerp denken.

Hiermee zijn we dicht gekomen bij de oorzaak van de toenemende kloof tussen de politiek en burger. **De burger is in de afgelopen 50 jaar geëvolueerd tot een (vrij) goed opgeleide, (vrij) goed geïnformeerde, zelfstandige kiezer, los van welke zuil dan ook. In het politieke systeem en door de politici wordt hij echter nog behandeld als een laag opgeleide, slecht geïnformeerde, tot een zuil behorende, burger à la de gemiddelde kiezer in de vijftiger jaren.**

Dat wordt bij voorbeeld pijnlijk duidelijk als er wel gesproken wordt over vormen van directe invloed van de burger op het politieke proces, zoals het kiezen van de burgemeester, de minister-president of het houden van het correctief referendum. Met alle macht wordt beargumenteerd dat burgers deze keuzes niet kan worden toevertrouwd. “Op die manier wordt de doodstraf weer ingevoerd”, “Dan wordt Frans Bauer wellicht wel de Minister-President”, “Zij kunnen niet de afwegingen maken in complexe zaken, die wij wel kunnen”. Als ik de mensen hoor, die dat zeggen (en het zijn niet alleen de politici, maar ook vele anderen, die deel uitmaken van het huidige machtssysteem) dan heb ik het gevoel dat zij een beeld schetsen waarbij meer dan 50% van de Nederlanders uit Tokkies bestaat.

In feite drukken ze impliciet (en zo te horen zelfs ook expliciet) uit dat **ze geen vertrouwen hebben in de burgers**. En daar zit nu precies de essentie van de problematiek waarin de samenleving is belandt. Want, zoals men uit het dagelijkse leven kan leren, krijg je zeker geen vertrouwen, als je zelf geen vertrouwen geeft!

De toenemende vertrouwens kloof

Onze hele Nederlandse bestuursstelsel is doortrokken van deze mentaliteit: De politiek heeft geen vertrouwen in de kiezer. Maar ook de wijze waarop het openbaar bestuur en de publieke diensten geregeld is vanuit diezelfde mentaliteit georganiseerd. Top-down, met een ingebouwd wantrouwen dat lagere organen of de mensen op de werkvloer niet meer kan worden toevertrouwd, dan de uitvoering van wat men aan de top beslist. Het Ministerie van Onderwijs bij voorbeeld vertrouwt in feite de scholen en de leraren niet. Daarom wordt in detail aangegeven wat de leerlingen per schooljaar en per schooltype dienen te leren en wordt via vrijwel dagelijkse circulaire's aangegeven wat men verder nog verwacht. We zijn in de laatste 50 jaar op allerlei terreinen overvoerd met wetten en regels (soms ook onderling tegenstrijdig) en een steeds uitdijend aantal ambtenaren om die regels te bedenken of de uitvoering ervan te controleren.

En zo belanden we bij de paradox aan de basis van de kloof: De burger is in de laatste 50 jaar door het groeiend opleidingsniveau en verbreding van de informatiebronnen steeds beter toegerust om zelf verantwoordelijkheden te dragen. Maar het politieke systeem, de overheid en de publieke diensten halen die individuele verantwoordelijkheid steeds meer weg, met regels en controle.

En die kloof verbreedt extra snel als de burger op belangrijke momenten ook nog ziet hoe ineffectief de overheid achter haar façade in feite opereert. Wat voor indruk moet de burger van de politiek krijgen als ze een beetje het Parlementaire Onderzoek hebben gevolgd dat gaat over grote investeringen in de infrastructuur (zoals de Betuwelijn)? Aan de ene kant straalt de politiek dus uit de kiezer niet te vertrouwen en aan de andere kant laat men regelmatig zien zelf het vertrouwen van de kiezer niet waard te zijn!

Het is fascinerend om politici met regelmaat te horen zeggen dat de burgers hun eigen verantwoordelijkheid zouden moeten nemen, terwijl ze een systeem in stand houden dat de burger op geen enkele wijze verantwoordelijkheid toevertrouwt bij belangrijke besluitvorming op landelijk, regionaal, gemeentelijk of buurtniveau. Neem centraal bestuurde terreinen als onderwijs, gezondheidszorg, misdaadbestrijding, openbaar vervoer en bejaardenzorg, waar een (groot) deel van de financiering, de aansturing en de controle op de uitvoering, louter binnen de door de overheid gestelde regels geschiedt. Ook daar is de aanpak top down en wordt de klant (dezelfde burger) de mogelijkheden ontnomen op gelijkwaardige wijze met de politiek verantwoordelijkheden te nemen.

Het effect ervan is anno 2005 dramatisch. Uit onderzoek blijkt namelijk dat het vertrouwen in de politiek, de regering en alle politici laag tot heel laag is. Maar ook dat de mate van tevredenheid over de (semi-)publieke diensten erg laag is. En dat zegt de burger als ervaringsdeskundige en cliënt van die publieke diensten. Hij is ontevreden over de beschikbaarheid, kwaliteit, de efficiency, de wachttijd en/of de “klantvriendelijkheid” in relatie tot de prijs die hij voor die diensten meent te betalen. En die ontevredenheid beïnvloedt zijn oordeel over de politiek als impliciet of expliciet verantwoordelijke.

Als “afnemer” van die diensten stelt de burger met regelmaat vast dat zaken niet goed of niet efficiënt zijn geregeld. Wachttijden zijn lang. Afspraken worden niet nagekomen. Vele dingen worden dubbel gedaan. Maar hoe je dergelijke ervaringen met de verantwoordelijken voor die diensten kan delen, waardoor men wellicht verbeteringen zou kunnen aanbrengen, is onduidelijk. Het bedrijfsleven heeft langzamerhand geleerd om goed met de klanten te communiceren om uit de voorkeuren van die klanten te leren hoe producten en diensten kunnen worden verbeterd. Dat is echter amper het geval met die diensten die direct of indirect ressorteren onder ons politieke systeem. Daar grijpt men top down vrijwel steevast naar nog complexere regels en kostenverschuiving richting burger en bereikt zo keer op keer een averechts effect. Men lijkt welhaast niet anders te kunnen. Kijk maar eens hoe moeilijk men het heeft om de herhaalde toezegging om regels drastisch te beperken, na te komen.

Europa versterkt de trend

Het historisch patroon lijkt zich dus te herhalen. Hoewel de machthebbers langzamerhand wel beseffen dat de kloof tussen de burger en de politiek groter is geworden onderkennen ze het structurele aspect eraan niet. Zij denken vooral, dat als ze hun zaakjes maar beter uitleggen, de burger het op den duur wel zal gaan begrijpen. Of men denkt dat de burger slechts tijdelijk ontstemd is, maar op den duur wel positiever wordt als hij gaat merken dat veranderingen gaan werken! De kiezers komen toch gewoon op bij de verkiezingen eens in de vier jaar!

Consensus over benodigde veranderingen op de korte termijn, laat staan begrip over wat er werkelijk aan de hand is, is er niet. Zelfs over relatief kleine systeemveranderingen in het licht van het beschrevene, zoals het raadgevend referendum en het kiezen van de burgemeester, wordt eindeloos gesproken. Voorstellen worden afgezwakt en niet zelden weer afgestemd. Het patroon is bekend: machthebbers zullen niet makkelijk en niet vrijwillig afstand doen van een deel van hun macht. Zij omkleden het vaak met mooie bestuurskundige argumenten, maar de essentie is dat zij een deel van hun eigen zeggenschap niet willen afgeven.

Denkt u dat de Eerste Kamer in Nederland ooit zal worden afgeschaft omdat de Eerste Kamer dat zelf twee keer besluit (en de tweede keer zelfs met twee derde meerderheid, want anders kan de Grondwet niet veranderend worden)?

Doordat degenen die deel uitmaken van dit machtssysteem menen meer met elkaar, dan met de burgers te maken te hebben, zien ze de essentie van de problematiek niet. Na hun verkiezing bepalen de politici immers onderling wie de bestuurders worden en met welk programma er bestuurd gaat worden en tot vier jaar later speelt de burger geen rol meer bij welke besluitvorming dan ook.

Op Europees niveau is het van hetzelfde laken een pak. Doordat de bestuurders van de afzonderlijke Europese landen een Europa geschapen hebben van en voor bestuurders, waarbij de burger op nog meer afstand staat dan al het geval is in de afzonderlijke landen, verwijdt Europa alleen maar de kloof die er in Nederland is. Ronald Plasterk heeft in een column in De Volkskrant in het midden van 2003 een interessante vergelijking gemaakt tussen de Verenigde Staten van Amerika en de Verenigde Staten van Europa. In Amerika wordt datgene wat *dicht* bij de burgers staat geregeld door de *afzonderlijke* staten. Buitenlandse en financiële politiek wordt wel op landelijk niveau geregeld. In Europa is het precies andersom. Buitenlandse politiek blijft in handen van de afzonderlijke landen (zie de verschillen in standpunten rondom Irak), maar datgene wat dicht bij de burgers staat wordt steeds meer vanuit Brussel geregeld. Daarmee wordt het zelf verantwoordelijkheid nemen door de burger over datgene wat zich dicht bij hem afspeelt nog meer bemoeilijkt. En kan de Nederlandse politicus, als hij op bepaalde zaken wordt aangesproken, melden dat het door Brussel komt!

Externe druk neemt toe

Als de externe omstandigheden voor de burgers rustig en overzichtelijk zijn dan is het wel *vervelend* dat het systeem zo slecht aansluit bij de wensen en mogelijkheden van die burgers, maar het is niet echt heel *belangrijk* voor het dagelijks bestaan. De situatie wordt echter veel problematischer als zich veranderingen voltrekken die voor de gemiddelde burger bedreigend zijn. Een stagnerende economie gecombineerd met toenemend gevaar voor terroristische aanslagen maakt de behoefte aan leiders die visie en kracht uitstralen veel groter dan voorheen. En als men dan ook nog ingrijpende hervormingen wil gaan uitvoeren van het sociaal-economische systeem waarbinnen we jarenlang hebben geopereerd (los van het feit hoe noodzakelijk dat misschien ook is) dan is het gebrek aan steun en vertrouwen van een groot deel van de burgers helemaal fataal voor het systeem.

Nogmaals: er is geen vertrouwen in de politiek, niet in de regering, niet in afzonderlijke politici. En dat is niet de "schuld" van bepaalde personen, die op dit moment de hoofdrol spelen op het Nederlandse politieke toneel, maar dat is een uitvloeisel van het totale politieke- en bestuurssysteem van Nederland. Veel politici en andere opinieleiders stralen uit dat dit gebrek aan vertrouwen een tijdelijk of conjunctureel verschijnsel is dat samenhangt met bepaalde personen of bepaalde modetrends en op te lossen is door wat meer "naar de mensen te luisteren" of de doelstellingen "wat beter uit te leggen". Maar ik denk dat er sprake is van een groot, structureel probleem met gigantische risico's. En helaas geeft de geschiedenis daarvan veel voorbeelden. Ontwikkelingen met grote globale gevolgen - zoals dit keer opkomend moslimextremisme, sterke economische groei van China en massale verspreiding van het internet - gaan gepaard met ingrijpende veranderingen van machtsverhoudingen. En dat houdt in, dat veel zekerheden verdwijnen en nieuwe spanningen ontstaan. We zouden uit de wereldgeschiedenis moeten leren waar dat toe kan leiden. En als er juist dan sprake is van een grote kloof tussen de burgers en hun leiders dan dreigt er een extra groot gevaar: een grote, ingrijpende, schokkende gebeurtenis kan het systeem dat eigenlijk al uit het lood is geslagen, volledig onderuit halen. Stel dat zich in Nederland (maar het kan ook elders in Europa) een aanslag voordoet van de omvang van die op het WTC in de VS, hoe houdt zich het systeem dan? Bedenk dat er diverse deskundigen zijn die zeggen dat er binnen tien jaar een terroristische aanslag gaat plaatsvinden met een vuile bom, waarbij het aantal slachtoffers een veelvoud zou kunnen zijn als op 9/11. En als deze toenemende dreiging gecombineerd wordt met een forse economische dip, dan heb je echt een explosief mengsel dat met ongekende kracht kan huishouden.

Wat zal er gaan gebeuren?

Los van de discussie over de kans van een dergelijke dreiging, kan ze concreet worden verminderd als de verantwoordelijken in politiek en media zich de omvang van de problematiek, c.q. dreiging beseffen. En dat zij consensus vinden ten aanzien van de vele maatregelen die op kort termijn genomen moeten worden. Dat is het enige recept om een ingrijpende en chaotische periode te vermijden. Daarbij gaat het niet alleen om maatregelen als het al dan niet invoeren van een referendum of het kiezen van de burgemeester en de Minister-President, maar het gaat hierbij om een totale vernieuwing van de politieke en bestuursstructuur, dat uitgaat van een ingebouwd vertrouwen in de burger zelf. Door die burger bij de belangrijke beslissingen en bij de uitvoering van de (semi-)publieke taak echt een belangrijke rol te geven, voelt hij zich daar ook voor verantwoordelijk. Nu krijgt de burger niet eens de kans te beseffen, waar hij al dan niet verantwoordelijk voor is. Waarop kan ik als kiezer op dit moment eigenlijk op aangesproken worden? Kan bij voorbeeld een D66 kiezer zich verantwoordelijk voelen dat er een CDA-VVD-D66 regering is gekomen, terwijl bij de verkiezingen zelf dat door de lijsttrekker van D66 werd uitgesloten? En hoe kan een kiezer bij belangrijke spraakmakende beslissingen, die door het kabinet worden genomen (van welke signatuur dan ook), het gevoel krijgen dat hij een duidelijke rol heeft gespeeld bij de totstandkoming van die beslissing. Alleen dan namelijk zal die kiezer ook de kans krijgen zich verantwoordelijk voor die beslissing te voelen, ook als later blijkt dat die beslissing wellicht niet de juiste is geweest.

Ik ben ervan overtuigd dat degenen die op dit moment de macht hebben, of er bij betrokken zijn, de urgentie van deze ingrijpende overtuiging, dat de burger veel meer de kans moet worden geboden zijn verantwoordelijkheid te nemen, niet erkennen. Alles waar de burger meer over te zeggen zal krijgen betekent namelijk dat de machthebbers een deel van hun macht met de burgers moeten delen. En dat men op vrijwillige wijze een deel van de eigen macht zal afstaan, is in historisch perspectief niet te verwachten. Men zal blijven vasthouden aan het bestaande systeem en hooguit af en toe, met veel moeite en met veel ingebouwde beperkingen, aanpassingen verrichten. Ondertussen is “Het huis dat Thorbecke bouwde”, zoals men in Den Haag ons huidig democratisch systeem liefkozend noemt, een bouwval aan het worden.

En doordat externe omstandigheden, sinds het begin van deze eeuw, de druk op het systeem sterk hebben vergroot, is het gevaar voor instorting sterk vergroot.

Hoe Thorbecke's constructie het uiteindelijk zal begeven en wat er dan vervolgens komt, weet ik ook niet. Maar dat het in de komende tien jaar zijn beslag zal krijgen, daar ben ik van overtuigd. En dat dit aan het eind van de 21^e eeuw als een revolutie zal worden beschreven, lijkt me ook zeer waarschijnlijk. Nu is het natuurlijk wel belangrijk om te beseffen wat ik onder het woord revolutie versta. Een revolutie is het moment waarop de bevolking massaal uitdrukking geeft geen vertrouwen meer te hebben in het bestaande systeem. Bij gebrek aan genuanceerde veranderingen veroorzaakt men uiteindelijk het abrupte einde van het bestaande systeem. Dat kan op een gewelddadige revolutie (neem de Franse Revolutie of de Oktoberrevolutie), maar dat kan ook op andere manieren, zoals is gebleken bij de Anjer Revolutie in Portugal in het midden van de zeventiger jaren, Oost-Europa aan het eind van de tachtiger jaren, en eigenlijk vertonen de gebeurtenissen in de Ukraine ook wel kenmerken ervan. Maar het zou ook kunnen gebeuren doordat bij verkiezingen een persoon of groepering, wiens doelstelling het is het bestaande systeem snel te laten verdwijnen, de macht krijgt van de kiezer om dat ook te doen. **Hoe groter de kloof wordt tussen de bestaande politiek en de kiezers en hoe groter de dreigingen, hoe groter de kans is dat iemand van buiten het bestaande systeem vanuit de kiezer een absolute macht krijgt om die veranderingen aan te brengen.** Het interessante daarbij is, dat het niet eens eerst in Nederland zelf hoeft te gebeuren. Het zou ook kunnen beginnen in een ander land van de EU. Als in een van de lidstaten een politieke beweging de macht krijgt, die zich volledig afkeert van de EU, dan kan er een domino-effect ontstaan die niet alleen de EU zal treffen, maar ook de deelnemende landen. Ons politieke systeem, dat in essentie uit 1848 stamt, verkeert dus in zijn nadagen.

Naar een andere vorm van democratie

De omvang van de noodzakelijke omschakeling is dermate groot dat ik de kans klein acht dat dit op tijd vrijwillig door de bestaande machthebbers zal geschieden. Het vraagt een ingrijpende mentaliteitswijziging, die je eigenlijk niet eens mag verwachten van degenen die binnen het bestaande

systeem zijn komen bovendrijven. Daarbij zijn er ook te grote onderlinge verschillen in analyses van de problematiek tussen de betrokkenen en de mogelijke oplossingsrichtingen.

Mede daardoor acht ik het in het verband van dit essay niet echt geschikt om met een uitgebreide operationalisatie te komen van een aanpak, die wel aansluit bij de bevolking van Nederland in de 21^e eeuw. Dan zou de discussie namelijk niet meer gaan om de analyse van wat zich aan het voltrekken is, maar juist worden afgeleid door mijn concrete voorstellen voor de oplossingsrichting.

Het gaat me bij dit essay primair om dat de oorzaak en de omvang van de huidige problematiek worden onderkend. In de hoop dat het wel bijdraagt tot het besef dat de hoogste alarmfase bereikt is en er snel toch wel aan goede oplossingen gewerkt gaat worden.

Wanneer u een indruk wilt krijgen van hoe in de 21^e eeuw op een moderne manier Democratie kan worden ingevuld nodig ik u uit om het desbetreffende stuk op deze site te volgen.

Wellicht kan die schets van een mogelijke invulling van een moderne vorm van Democratie (die ik Burger Democratie noem) een bijdrage vormen van de invulling van een nieuwe situatie als de omstandigheden er om vragen.

Ik spreek de hoop uit dat de overgang van de bestaande naar een nieuwe democratisch stelsel in Nederland in de komende 10 jaar wel zonder al te veel problemen zal verlopen. En dat het nieuwe democratische huis dat gebouwd gaat worden het net zo lang zal uithouden als het huis van Thorbecke.